

УДК 340.13

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ, ЇЇ РОЛЬ У ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Вероніка СМЕТЮХ,
аспірант

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

SUMMARY

The article concerns a research on political and legal grounds and causes of formation and development of the nation state, its aim and purpose. The author draws attention to the ethnic-political, legal and theoretical areas of understanding of nature of the nation state. There is introduced a new approach to improvement of public authority organisation in the context of current state building processes.

Key words: ethnos, political nation, state building, nation state, national self-determination.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується політико-правові основи та причини становлення і розвитку національної держави, її мета та призначення. Автор звертає увагу на етнодержавознавчий та теоретико-правовий напрями розуміння сутності національної держави. Запропоновано новий підхід для удосконалення організації публічної влади в контексті сучасних державотворчих процесів.

Ключові слова: етнос, політична нація, державотворення, національна держава, національне самовизначення.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань науки теорії держави і права є вивчення сутності, ознак та функцій національної держави, а також її ролі в процесі державотворення. Адже без комплексних науково-теоретичних досліджень складно проаналізувати процес становлення і функціонування національної держави.

Головною тенденцією розвитку національної держави в умовах європейської інтеграції та глобалізації є створення її особливого типу, який повинен стати сучасним політико-правовим інститутом здійснення публічної влади, правовою основою якої будуть ефективні гарантії захисту основних прав і свобод людини і громадянина, а вектором зовнішньої політики – національні інтереси [1, с. 7].

Державно-правові аспекти міжнародних відносин і державницького устрою розроблялись такими спеціалістами, як Г. Атаманчук, Ф. Бурчак, О. Висоцький, В. Денисов, М. Козюбра, О. Скакун, Г. Смірнов, Б. Туманов, Ю. Шемшученко та інші.

Проблеми національної політики знаходять своє відображення в працях Р. Абдулатипова, М. Баджанова, Ф. Горовського, В. Ігнатова, В. Михайлова, Ю. Римаренка.

Критичному аналізу окремих соціально-політичних аспектів розвитку національної держави та націоналізму присвячені роботи Ю. Вілкова, В. Євдокименка, О. Каргунова, О. Майбороди, В. Ткаченка, Н. Хмари, Б. Шувалова.

Політико-правові концепції розвитку націй та національних держав здебільшого з альтернативних точок зору досліджуються і зарубіжними вченими. Деякі з них, як правило, пов'язують майбутні тенденції

державотворчих процесів з посиленням національних відносин і зростанням етнонаціоналізму. Протилежну позицію обстоюють інші спеціалісти, вони відкидають національні пріоритети, доводячи, що поділ суспільства на нації вичерпав себе, натомість, домінуючу роль у державотворенні відіграють космополітичні, глобалізаційні та наднаціональні чинники [2, с. 41].

Мета статті. Розглядаючи державу як засіб та інститут реалізації національних інтересів, слід акцентувати увагу на тому, що суспільство потребує теоретичного осмислення перспектив національної її у контексті глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Національну державу в сучасних умовах можна визначити, як універсально-загальну організацію суспільної влади, концепція якої ґрунтується на:

- виваженій і толерантній політиці у сфері етнонаціональних відносин;
- дієвому державно-правовому механізмі захисту національної безпеки, національної самобутності та демократичних стандартів прав людини та громадянина, народу та національних меншин;
- активній участі держави в міжнародному співробітництві в контексті збереження та обстоювання національно-державних інтересів;
- спрямуванні діяльності органів державної влади на забезпечення міжетнічної інтеграції усіх національних спільнот, які проживають на території держави, з метою консолідувати їх в єдину політичну націю за принципом громадянства [3, с. 18].

Безумовно, невід'ємною ознакою національної держави та основним суб'єктом державотворення є нація. Нація визначається як спільність людей, які володіють високим рівнем національної свідомості та прагненням до самостійного існування. Згідно з політичною теорією нація – це перш за все політична спільнота, що об'єднує всіх громадян певної держави незалежно від їхнього етнічного та соціального походження, мовно-культурних та інших особливостей. Це не просто населення країни і співгромадянство, а суспільство, згуртоване спільною мовою, символами, лояльністю до держави та її законів, волею, інтересами, сподіваннями на майбутнє. Більшість сучасних націй є політичними. За наявності багатьох етнокультурних спільнот, нації є єдиним засобом досягнення політичної стабільності [4, с. 423].

Визначальними засадами політичної нації є спільність території і юридичних прав та обов'язків громадян незалежно від їх етнічного походження. У сучасному демократичному суспільстві ці засади зумовлюють вплив політичної нації на процес становлення громадянського суспільства.

Зрозуміло, що шлях до громадянського суспільства для багатьох національних держав, в яких ще донедавна був тоталітарний режим, є складним і тривалим. Для цього необхідні кардинальні зміни як всередині цих держав, так і оточуючого світу по відношенню до них. Національно-громадянська свідомість повинна досягти вищих щаблів для інтернаціоналізації суспільно-політичних відносин і створення нових соціально-політичних інститутів, які б впроваджували цивілізовані форми та засоби практичної діяльності. Спільні гуманістичні цінності могли б сприяти формуванню продуктивного співробітництва та діалогу між національними державами [5, с. 139].

Вибір концепції політичної нації має переваги для розширення можливостей прискореного здійснення соціально-економічних реформ та збереження політичної стабільності в державі.

В науці теорії держави і права сформувались три основні ідеї розвитку національної держави в умовах глобалізації:

1) ідея «глобалізму» передбачає значне послаблення політико-правового впливу національної держави в системі міжнародно-правових відносин у зв'язку з прогресивним розвитком світових економічних процесів та появою таких нових суб'єктів, як транснаціональні корпорації, міжнародні урядові та неурядові організації;

2) ідея «альтерглобалізму» основну увагу зосереджує на протистоянні глобалізації капіталу шляхом посилення національно-державного суверенітету;

3) ідея «трансформаціоналізму» прогнозує посилення ролі національної держави світовими процесами глобалізації завдяки трансформації її основних завдань та функцій [6, с. 73].

До головних функцій, від реалізації яких залежатиме розвиток України, як сучасної національної держави, можна віднести: забезпечення національної безпеки та національних інтересів держави; захист прав національних меншин; переведення в правову площину міграційних процесів [7, с. 22].

Висновки. Аналіз наукових джерел та основних підходів до розуміння феномену національної держави дає можливість визначити її як тип держави, який на основі національного суверенітету однаковою мірою закріплює, гарантує та забезпечує права не тільки титульної нації, а і громадян інших національностей, що проживають на її території [8, с. 157]. Суспільно-політична інтеграція національних держав (як на регіональному, так і на світовому рівнях) не може бути втілена лише на унітарно-федералістських чи глобально-функціоналістських принципах, які розробляються альтернативним теоріями. Єдиний шлях її втілення – врахування усіх теоретичних та практичних досягнень світової цивілізації. Тенденцією майбутнього розвитку національних держав є формування відкритого громадянського суспільства, яке намагатиметься врегулювати міждержавні стосунки на плюралістичних принципах функціонування людства як цілісної системи. Відійде в минуле поділ народів на «лідерів та підлеглих», бо їх відмінність стане однією з переважних цінностей.

Список використаної літератури

1. Алексєнко І.В. Трансформація інституту національної держави в умовах глобалізації : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / І.В. Алексєнко. – К., 2006. – 32 с.
2. Римаренко Ю., Ігнатів В. Національна держава: національний і наднаціональний виміри / Ю. Римаренко. – 1998. – 255 с.
3. Свідзинський А. Українська національна ідея та шляхи її втілення // Універсум. – 1996. – № 11–12.
4. Конопельський В.Я. Проблеми реалізації національних інтересів в умовах перехідного суспільства // Держава і право. – 2000. – Випуск 6. – С. 423–425.
5. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. – Вид. 10-е, доповнене / П.М. Рабинович. – Львів : Край, 2008. – 224 с.
6. Римаренко Ю.І., Шкляр Л.Є, Римаренко С.Ю. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади / Ю.І. Римаренко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2001. – 264 с.
7. Кресіна О.І. Етнонаціональний вимір глобалізації них викликів для України / О.І. Кресіна. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – 68 с.
8. Юрченко М.М. Теоретична розробка проблеми українського етнодержавознавства // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1997. - № 2. – С. 156–163.